

Лактіонова А. В.
доктор філософських наук,
доцент кафедри теоретичної і практичної філософії,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРО ЛЮДИНУ

Останні півстоліття філософські рефлексії про нейронауки, комп'ютерні і когнітивні науки не тільки поширюються завдяки своїй актуальності, а і зайняли центральне місце в загальному дисциплінарному полі філософії. Така специфіка філософських розвідок засвідчує про провідне місце міждисциплінарної методології в сучасних наукових дослідженнях і вагомість в них філософії. Йдеться як про застосування нейрофізіологічних відкриттів для аналізу філософських проблем, так і про фундаментальні філософські обґрунтування даних з нейрофізіології, їх філософську концептуалізацію. Якщо в 60-ті – 70-ті роки ХХ ст. нейрофізіологи визнавали потребу в електронних інженерах для ефективної співпраці в лабораторії, то останні 20 років, в когнітивних нейронаукових лабораторіях потребують, окрім іншого, залучати філософів [про це див. 1, 163]. Першочергово це пов'язане з дослідженнями проблематики про свідомість і усвідомлення, дії, знання, нормативність. Людську істоту не можна звести до суми чи окремих частин її організму чи змістів її переживань; вона є психологічною єдністю, живою істотою, що сприймає, спрямовано діє, міркує, переживає емоції, говорить; вона здатна не тільки бути свідомою, а й бути самосвідомою (усвідомлювати себе і свої здатності). Людську особистість, як носія психологічних ознак, не можна звести до втіленого функціонування її мозку [про це див. 2, 6]. Останнє залишається дискусійним питанням. В такий спосіб, актуальними постають такі сфери філософії, як епістемологія і філософія науки, онтологія, філософія свідомості, етика, філософія дії та активності.

Філософія економіки потужно розвивається в ХХ ст. і з 90-х років займає центральне місце серед інших прикладів перетинів соціальних наук, обґрунтувавши, в свою чергу, чинність останніх. Основний акцент даних студій направлений на таку тематику, як теорії раціонального вибору, статус концептів ефективності і інституцій, онтологія економічних феноменів і знання про них. В такий спосіб, актуальними постають такі сфери філософії, як епістемологія і філософія науки, етика (в економічній, політичній, соціальній площинах), і звичайно філософія дії та активності. Отже, актуальність перетину філософії і економіки також пов'язана з потребою в концептуалізації, узагальненні і обґрунтуванні здобутків економічних наук.

Окрім цього, і економічних, і в когнітивних нейронауках різним ступенем, але залишаються актуальними позиції про можливість остаточного незаангажованого наукового дослідження і здобуття знання про людину, що у вичерпний спосіб опише її функціонування в термінах нейрофізіології

економічної активності. Більше того, такі описи є взаємно застосовними принаймні для удосконалення розробок економічних стратегій даними про процеси і реакції в організмі людини аби досягти більшої економічної ефективності при покладанні на статистичні показники попиту і пропозицій; а з іншого боку, гіпотези щодо узагальнення нейрофізіологічних даних можуть підтверджуватися економічною поведінкою і взаємодіями.

Підходи функціонального, чи радше функціоналістського, гатунку залишаються провідними в різних галузях сучасних знань. В стосунку до людини така методологія сприяє тому, щоб редукувати її до вузького функціонального механізму з обмеженим полем активнісних проявів, що піддаються алгоритмічним розрахункам. Зворотнім боком таких розрахунків виявляється можливість програмування людини, що має чисельні приклади успішних втілень, як в економіці, так і в політиці, і в етиці.

Згідно ж з функціоналізмом в інтерпретації людини її можна представити штучною. Отже, питання про штучний інтелект, про те, чи можна приписати і інкорпорувати машині (комп'ютеру, роботі) притаманний людині інтелект, отримує зовсім інший ракурс: чи є інтелект людини штучним?! Позитивна відповідь на таке питання імпліцитно покладає загальну настанову детермінізму, що виключав би свободу волі людини. Тоді людина не є відповідальною за свої вчинки, адже не вона, а наприклад, гормональні показники її організму, чи певна частина її мозку «приймають» рішення про те, як вчиняти.

Функціоналізм залишається популярною методологічною настановою оскільки узгоджується з класичним розумінням проте, що в науках встановлюють причинно-наслідкові (кавзальні) зв'язки. Кавзальні зв'язки між тілом (мозком, нервовою системою) і свідомістю якісно прописуються, постають обґрунтованими гіпотетичними узагальненнями за такої настанови.

Функції є стосунками, але не кожний стосунок можна витлумачити як функцію. Як стосунок функція залучає два складники, хоча б один з них має бути одиничним. Функцію, як означений стосунок, представляють аргументи і оцінки. Набір аргументів – про зміст функції, набір оцінок – про її розповсюдження; функцією корелюються зміст і область його чинного розповсюдження. Отже функціями виявляються як впорядковані пари змістів і їх оцінки: зміст функціонально оцінюється в унікальний спосіб при здійсненні функції. В такий спосіб, функція є здійсненням певного змісту відповідно до очікуваної оцінки. Цьому здійсненню відповідають певні процеси, отже пояснення в термінах функціонування може бути зведеним до процесуального механізму. Ми відстоюємо позицію, що свідомість і мозок ані тотожні, ані відмінні. Психічні властивості людини як цілого не притаманні тільки її мозку, або його частинам, так само як і не притаманні винятково її свідомості.

У сучасній філософії свідомості, центральній філософській дисципліні аналітичної традиції філософії, не існує чітких визначень і остаточно розбудованих зв'язків між такими термінами, і відповідними концептами, як «свідомість» (mind), «усвідомлення» (consciousness), «психіка» (psychics), з іншого боку – «мозок» (brain) і «інтелект» (intelligence) видаються більш

концептуально чіткими. Проте часто всі зазначені терміни виявляються функціонально синонімічними, особливо з погляду на те, як ними оперують різні автори. На інтуїтивному рівні зрозуміло, що всі перелічені терміни являють собою різні модуси концептуалізації ментального життя людини, функціональні процеси, здатності, що втілюються в людських переживаннях.

Як відомо, ще Аристотель наголошував на спільному полі досліджень з етики, економіки та політики. Таке спрямування унаслідкується в проекті реабілітації практичної філософії в середині ХХ ст. в Німеччині [про це див. 4], в спільні дослідження залучаються і такі галузі, як екологія, право і ін. В аналітичній традиції філософії, філософія дії та активності (практична філософія) також актуалізується інтересом до доробку Аристотеля, зокрема переосмисленням його практичного силогізму в працях Д. Девідсона [про це див. 3]. Такі зрушення в різних традиціях, як не дивно, адже між континентальною і англо-американською філософськими традиціями в цей час майже суцільне ігнорування, відбувається майже одночасно. Сьогодні практична філософія, як ми її відстоюємо, не зводиться до етики, як філософської дисципліни про належне. Неможливість логічного висновку з суцього (того, що існує) про належне (того, як має бути) і навпаки тлумачиться не як засада для протиставлення теоретичної і практичної раціональності і наукових дисциплін, не як визначальна пріоритетність одного з цих концептів і підпорядкованості іншого (чи навпаки), а переосмислюється на інших, герменевтичних засадах взаємної компліментарності [про це див. 5].

З позицій практичної філософії людина виступає дієвцем. Дієвець здійснює власну спроможність до дій (здатність до активності) як тотожний собі протягом всієї власної життєдіяльності, в цілісності своїх психофізичних ознак. Виявляється плідним розуміння тотожності особистості в термінах її чинності, здійсненності у безпосередньому досвіді кожного дієвця, а не критеріально в термінах ментальної і (чи) фізичної тривалості протягом життя; тобто йдеться не про потребу в доведенні особистісної тотожності, а про її затвердження як вихідної принципової ознаки для нормального людського способу життя. Тотожність особистості є авто-обґрунтованою, перформаційною, адже людина, як дієвець, здійснює себе тотожною собі (за «нормальною» психікою) незалежно від того, що її ментальні і фізичні ознаки можуть докорінно мінятися. Особистісна тотожність виявляється у епіфеноменах індивідуального і спільного світоставлення.

Список посилань на джерела

1. Bennet M. Epilogue // Neuroscience and Philosophy. – NY: Columbia University Press, 2007. – 215 p.
2. Bennet M., Hacker P. The Argument // Neuroscience and Philosophy. – NY: Columbia University Press, 2007. – 215 p.
3. Davidson D. Essays on Action and Events / D. Davidson. – Oxford : Clarendon Press, 1980. – 304 p.

4. *Rehabilitierung der Praktischen Philosophie* / hrsg. M. Riedel. – Freiburg Suhrkamp, 1974.
5. *Основи практичної філософії*. – К., 2016. – 400 с.

УДК 519.87

Макаренко О.С.

*доктор фізико-математичних наук, професор,
завідувач відділом прикладного нелінійного аналізу
Інститут прикладного системного аналізу
НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського*

АНТИЦИПАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ КОГНІТИВНИХ НАУК, АВТОНОМНИХ СИСТЕМ ТА МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Вступ

Моделювання економічних систем є потребою часу. Сучасна класична економічна теорія дуже розвинена. Але стає все більше зрозумілим, що для адекватного розуміння реальних економічних систем та процесів потрібно враховувати особливості людей, як розумних учасників економічних процесів. Дослідженню такого фактору присвячено досить багато досліджень з раціонального вибору, навіть з отриманням нобелівських премій (Канеман та Тверські з раціонального вибору; з нераціонального вибору (2017), та багато інших, див. огляд в [1]). Але чим більше досліджуються ці питання, тим більше виникає нових концепцій та задач (наприклад, так звана нейроекономіка). Але серед цих досліджень виникає необхідність розширення досліджень важливої властивості учасників економічних процесів – а саме властивості передбачення. В багатьох випадках (особливо в закордонній літературі) властивість передбачення називається антиципацією. Тому в цій статті ми наводимо деякі міркування про антиципацію, сучасні можливості досліджень з її формалізації та моделювання, та про нові важливі напрямки її застосування в економічній теорії та моделювання економічних процесів.

Елементарні уявлення про антиципацію.

Зараз поняття антиципації, в різних його аспектах, є дуже поширеним у світі. Наприклад, пошуковик Google видає кілька мільйонів посилань на ключове слово ‘anticipation’ (антиципація в перекладі на українську. Загальноприйняті означення антиципації (передбачення) можна знати в багатьох джерелах (стартуючи з Вікіпедії і далі розглядаючи посилки на літературу там). Однак більшість з цих означень мають вербальний або якісний характер. В той же час стосовно досліджень по керуванню економічними системами та процесами потрібно мати більш формалізовані означення антиципації, які могли б бути застосовані в математичних моделях економічних процесів. Мабуть, вперше формальний зміст терміну антиципація надав Р. Розен. У нього одним з важливих компонентів була наявність стандартних моделей для прогнозування